

Григорій Титаренко

КАНАДСЬКИЙ ЩОДЕННИК

Фантастична пропозиція Михайла Ілленка

Якось улітку 2013 року Михайло Ілленко поділився зі мною новиною, що в нього намічається можливість поїхати до Канади презентувати свій фільм «Той, що пройшов крізь вогонь». Я щиро привітав маестро, порадив за нього та порадив спробувати потрапити до племені могоавків, у яких колись був вождем Іван Даценко, а ще сказав, що і сам мав би за щастя якось побувати в Канаді, щоб пошукати правди в цій дивовижній і доволі заплутаній кимось історії. Тоді Ілленко нічого не відповів, а я теж не надав розмові особливого значення. Тим більш, що режисер наголосив: усе це поки що плани.

Несподівано восени він зателефонував мені і сказав, що є вже конкретна пропозиція від Канади на поїздку ансамблю «Кобза» (6 осіб), його – з презентацією фільму «Той, що пройшов крізь вогонь» та мене – з презентацією кни-

ги про І. Стешенка. Я вже майже забув про нашу попередню розмову, а тут з'являється така унікальна можливість для мене реалізувати свій фантастичний план пошуку правди про свого троюрідного брата!

Часу було обмаль. Я мав кілька днів, щоб відправити резюме до Канади на адресу Володимира Оліярника, який організував нашу майбутню поїздку. Подорож намічалася з 17 січня 2014 року в рамках програми «Йорданські вечори», що провадяться в «Старечому домі імені Івана Франка». Незабаром знову зателефонував Михайло і сказав, що завтра я маю бути в Києві, щоб заповнити необхідні анкети, а вже наступного дня ми всією групою підемо до посольства. З'їхалася «Кобза» з усієї України. Здали ми анкети. А на другий день мені був дзвінок із посольства з дивним запитанням, мовляв, що ви збираєтеся робити в Канаді. На це я жартома відповів, що буду працювати – презентувати свою книгу про І. М. Стешенка. А коли вони

довідалися, що я працюю в газеті «Українська Доля», то здивувалися, чому я про це не писав у анкеті, на що отримали мою резонну відповідь: «Адже в анкеті питання про це не було». Тоді мене попросили направити до посольства копію посвідчення кореспондента та свої публікації. На щастя, в мене були дві публікації з канадської тематики.

Як виявилось, до інших претендентів на поїздку питань у посольства не виникало. Ми всі стали чекати.

Містика продовжується

Одного дня, у січні 2014 року, нас із Ілленком запросили до посольства, і ми отримали вчасно робочі візи на півроку до Канади. З «Кобзою» відбувалися незрозумілі речі. Віктор Вітер (керівник ансамблю) подав на всю команду одну анкету. Можливо, це і було причиною відмови «Кобзі» у виїзній візі згодом, але тоді посольство не говорило ні «так», ні «ні». Час ішов, в Україні було вже дуже неспокійно. «Кобза» вдруге подала документи на візи, і зрештою всі вони отримали відмову без пояснень, як і ведеться. Залишилися ми з Ілленком. Я запропонував режисеру їхати вдвох; на це він сказав, що, крім фінансових проблем, має ще один клопіт: уже 12 років, як почав знімати фільм «Толока» за мотивами вірша Т. Шевченка «У тієї Катерини хата на помості», і от зараз, у зв'язку зі зміною політичної ситуації в Україні, мовби відкриваються можливості для продовження цього проекту, і він не може нехтувати цією нагодою... Так я залишився один на один із Канадою. Спочатку мене брали «прицепом», а виявляється, вся ця катавасія відбувалася саме для того, щоб я потрапив за океан. Містика та й годі. Але я уже звик вірити у свою зірку й ніскільки не сумнівався, що маю їхати, незважаючи на свою «глухонімоту», адже не знаю ні англійської, ні французької мови.

Остаточно мене переконав у необхідності подорожі Володимир Оліярник, який прибув до Києва в березні. Ми з ним зустрілися і провели майже цілий день на Майдані. Володимир доводив, що я мушу обов'язково скористатися візою, адже Канада дуже консервативна країна, й отримати візу туди доволі непросто; від себе ж він обіцяв усіляку підтримку за океаном: від зустрічі в аеропорту до поселення й супроводу в Торонто.

Гармаш допомагає

Тим часом у мережі Інтернет ми знайшли інформацію, що на околицях Монреаля є музей

Джона Маккобера – вождя племені могавків, «Того, що пройшов крізь вогонь». Це ще додавало бензину у вогонь. Крім того, з власної ініціативи мені зателефонував Ю. Гармаш і сказав, що саме в Монреалі живе його приятель – актор Григорій Гладій, який пообіцяв заопікуватися мною в пошуковій інформації про Івана Даценка. До того часу в Монреалі я нікого не знав, а це місто віддалене від моєї бази в Торонто на 500 кілометрів. Із Гладієм ми телефоном із Полтави заздалегідь домовилися про зустріч.

Квитки на виліт до Америки я взяв попередньо на 11.06.2014 року.

Політ і проблеми в аеропорту Торонто

Виліт із Києва до Амстердама затримували, і в мене були побоювання, чи встигну на пересадку в літак до Торонто, але все обійшлося добре.

До Торонто летіло 360 пасажирів.

Пролітали ми над північною Англією та Ірландією, часом в океані траплялося багато обжитих островів. Іноді я бачив із літака – це майже з 11000 м – як місцями океан увесь був заплетений синьо-зеленими водоростями, та частіше воду було не видно за хмарами, що все закривали внизу. Раптом хмари розсіялись, і я побачив засніжені рівнини та гори (здебільшого), чим немало був здивований. Я подумав, що піді мною Гренландія. У кожного пасажира перед обличчям був монітор і пульт управління, з якого можна було дістати велику кількість інформації, зокрема і про характер польоту: швидкість, висоту, відстані, час, маршрут по карті. Ми справді проходили над Гренландією. Після Гренландії пролітали над східною частиною Канади – з півночі на південь. Враження від північної цієї країни таке – це пустеля, але не в плані природи, а відсутності цивілізації. Ця частина Канади – суцільні озера та невеликі гори й ліси, де зустрічалися поодинокі залишки снігу. За 1000 кілометрів льоту до Торонто з'явилися сліди доріг, але не асфальтованих, зникли залишки снігу, але – ніякої ще присутності людини, ані житла, ані автомобілів унизу. З часом появились асфальтівки.

Біля мене сидів якийсь чорношкірий хлопець, а крайній від проходу – молодий поляк. Він, як і я, не знав англійської. Та ми сяк-так розуміли один одного, хоч і розмовляли хто по-польськи, хто по-українськи. За півгодини до посадки нам роздали анкети, які треба було заповнити англійською. Спритний поляк попросив допомоги в стюардеси, і вона йому

зробила анкету. Я також звернувся до неї за допомогою, але вона мене запитала, чи я володію англійською, і коли отримала негативну відповідь, то написала зверху «ноуенгліш», відірвала корінець, який і віддала мені. Потім із цим «обривком» я мав проблеми на митниці.

Проблеми в аеропорту Торонто

Коли поліція побачила мою «анкету», то запустила мене через міграційну службу, а це окреме приміщення, де я маю стосунки відразу із трьома поліціантами по черзі, двоє з них були жінки. Вони про щось мене запитували, а оскільки я був «глухонімим», то у відповідь щось мекав і тупо показував візитівку, пропонував подзвонити по телефону, адже знав, що в аеропорту мене вже чекають. Як мене навчали, я показував лист-запрошення і квиток у зворотному напрямку, та всього цього моїм «мучителям» було замало. Закінчилася ця «наруга» повною перевіркою того, що є у валізах. А у валізах було два блока «Мальборо» (до речі, можна провезти без штрафу лише один, та про це я довідався, коли розповідав свою одісею вже Оліярнику). Утім, переважали у валізі книги, і всі однакові. Був це мій Стешенко, що мандрував разом зі мною в Канаду на презентацію. Тут уперше я відчув користь із того, що на задній обкладинці є мій «патрет». Коли я побачив здивований погляд поліціантки на відносно багатьох однакових книжках, то розвернув книгу і показав своє зображення поряд з обличчям. Жінка від душі розсміялась, замахала руками. Огляд закінчила. Ця моя витівка врятувала мене від штрафу за контрабанду цигарок. До речі, в перший же день за них мені запропонували 90 канадських доларів.

Щасливий, я вийшов до зали очікування і перший побачив Володимира Оліярника, який углядався в новопривіблих і ніяк не міг мене ідентифікувати.

Моя презентація могла розпочатись тільки з 18 червня. На заваді стрімкого входження в

активну канадську громаду став сам Президент Порошенко зі своєю інавгурацією, адже невіправна українська Канада постійно живе надією на чудо в Україні, і тому всі зайняті будуть цією «великою подією».

Тому я вирішую «з корабля на бал» – зайнятися своєю головною місією в Канаді, а саме пошуком слідів мого славного родича – вождя ірокезів, «Того, що пройшов крізь вогонь». А для цього треба було шукати шлях до резервації. Це за 500 кілометрів від Торонто на околицях Монреаля. Оліярник по Інтернету замовив мені квиток на нічний автобус за 51 долар. Під страшною зливою почалася моя нічна подорож до Монреаля. Звичайно, на півдорозі наш суперкомфортабельний двоповерховий автобус, як і мало бути, зламався. Водій зробив якусь об'яву через гучномовець, і пасажери почали виходити. Я подумав, що треба робити пересадку і попхався до іншого автобуса, але він ішов назад до Торонто. Десь через півгодини подали другого автобуса, менш комфортабельного, проте більш надійного, бо він нас довів до Монреаля, але не на центральний автовокзал, а на якийсь другорядний.

*Володимир Оліярник,
культурно-громадський діяч*

Знайомство з актором

Григорієм Гладієм і його чарівною Гелен. 12.06.2014 року

О 8 годині я зателефонував Григорію Гладію. Звичайно, для богеми це було зарано. Сто разів вибачившись, я дав можливість актору ще поспати півтори години, а о 9.30 передзвонив, і він під'їхав на авто на місце, де я чекав під проливним дощем. Пізнавальним знаком у мене був плакат Шевченка з майданівських фотографій, який із дарчим написом передав акторові його товариш, автор цього проекту Юрій Гармаш. Дивлюся, до мене наближається через дорогу генерал Роман Шухевич; я зразу згадав фільм «Нескорені» – про останнього командувача армії УПА. Тоді й привітався так:

З актором Григорієм Гладієм

«Добрий день, пане генерале Чупринка (одне із псевдо Шухевича). Слава Україні!» На це актор

Собор Святого Йосипа в Монреалі

відповів: «Було, було... Героям Слава!» Потім я сказав, що буду дорікати своєму земляку Гармашу, оскільки він мене не попередив про те, що я буду мати таку унікальну зустріч із головним актором фільму про Шухевича. До речі, ззовні актор дуже схожий на командувача УПА. Коли ми приїхали до помешкання митця, він почав по телефону обдзвонювати українську діаспору й розшукувати людей, які могли б мені допомогти в Монреалі. Добу я провів у будинку знаменитого українця. Мої апартаменти знаходилися на першому поверсі, на другому мала офіс дружина Гладія Гелен – французенка за походженням. Гелен займається продюсерською діяльністю – працює в театрі. На третьому поверсі мешкала сім'я Гладія.

Наступного дня (13.06.2014) приїхав Андрій Говорун, до речі, емігрант із Полтави, який мав мене забрати і передати по естафеті в другі руки. Говорун приїхав на власному автомобілі із дружиною і маленьким сином. У його місію входило показати мені місто, нагодувати мене та передати на ночівлю до Сергія Савченка (також емігранта останньої хвили з України). Із Говорунами ми відвідали головний собор Монреала, який збудований на частково зрізаній горі, що панує над містом.

Будівля велична, має ескалатори, а з верхніх поверхів відкривається панорама на величезне місто. Я зробив багато знімків і ззовні, і всередині собору.

Цікава зустріч була в парку з єнотами, що вільно себе почували перед людьми.

Відвідали ми також старий порт, що на сьогодні перетворюється на розважальний центр на березі ріки Святого Лаврентія.

Увечері 13.06.2014 року мене поселили в Сергія Савченка, де я і прожив аж 4 дні.

Знахідки під Монреалем

14.06.2014 року по мене заїхав Симон Куклівський – українець, народжений у Канаді. Він зацікавився мною на прохання Гладія, бо актор знав про те, що Симон раніше цікавився історією українського вождя. Вранці ми відбули до резервації в KANNAWAKE. Це поряд із Монреалем, зразу за мостом через Святого Лаврентія праворуч. Покружляли ми, покружляли в пошуках цвинтаря, а нічого не знайшовши, завернули в поліційну управу...

До речі, в резервації своя власна поліція, яка не підпорядкована державній владі. Індіанці не мають паспортів та нашої прописки. Єдиним документом для них є посвідка індіанця, якою вони надзвичайно дорожать, адже, втрачаючи її, вони втрачають свої пільги. Найбільшою карою для могавка є вигнання його із племені. Для індіанців не існує кордону між США та Канадою, тому вони вільно переходять його, для них не існує поняття контрабанди. На території резервації немає податкових зборів. Мабуть, тому найприбутковішим бізнесом у індіанців є торгівля тютюновими виробами. На всю резервацію могавків ми знайшли лиш один мага-

Симон Куклівський співає «Вічну пам'ять» Іванові Даценку біля його склепу в резервації в KANNAWAKE

зин, який продавав справжні індіанські вироби, правда, за захмарними цінами, а магазинчиків,

Споруда колишнього музею ірокезів на території резервації

які продавали тютюн, бачили десятками. Бізнес цей дуже вигідний, адже варто монреальцю лише переїхати міст, і він може вільно придбати дешеві контрабандні сигарети. Та говорять, що й самі індіанці випускають власні цигарки.

На сьогодні назва «індіанці» не використовується, а говорять «перша національність». Мені розповіли, що колишній прем'єр-міністр Канади Жак Крет'єн запропонував законодавчо ліквідувати оце начебто принизливе становище індіанців – урівняти їх у правах. Але це автоматично позбавило б корінне населення пільг з оподаткування. Законопроект не пройшов, бо прем'єр-міністр отримав погрозу від індіанців, що у випадку ухвалення такого закону на парламенті замість прапора Канади буде висіти його скальп.

Дехто зі старшого покоління індіанців уже не говорить рідною мовою. Спостерігається деякий інтерес до своєї мови в молодого покоління. Дай то Боже.

Корінне населення за своєю природою генетично не захищене від загрози швидкого розвитку алкоголізму. Тому в багатьох племенах помічена суцільна деградація. Це там, де вождь п'є. Там п'є все плем'я від малого до старого. Навпаки, в тому племені, де вождь не вживає алкоголь, ніхто не п'є. І воно, як правило, процвітає.

Є ще одна фізична відмінність місцевого населення від європейців – вони незамінні робітники-верхолази. В індіанців повністю відсутній страх висоти: на будь-якій вони працюють вільно і без страховки.

У поліційному відділку нам не тільки розповіли про родину Джона Маккомбера, а навіть подарували карту резервації, на якій указали, де знаходиться магазин, що належить онукові Джона – Томасові Маккомберові, та де знаходиться музей і цвинтар.

Скелп Джона Маккомбера (Івана Даценка)

Щоб не налякати власників магазину, я порушив етику і зайшов досередини із задалегідь увімкненою камерою, аби знімати інтерв'ю. За прилавком стояла справжня молода індіанка, якою ми собі її уявляємо. З округлим смагля-

вим обличчям і чорним, гладко зачесаним волоссям, невелика зростом і повнява. Симон французькою пояснив, що нас цікавить. Зустріла хазяйка нас дуже привітно, підтвердила, що вона правнучка вождя Джона Маккомбера, але про прадіда краще розповість її батько, який тут-таки вийшов на її прохання з підсобного приміщення. Чоловік цей, навпаки, обличчям нагадував європейця, росту був середнього, років мав під п'ятдесят. Привітно посміхаючись, він говорив, що ми не перші, хто цікавиться особою його діда, який, до речі, його і виховував. І він знає про те, що його

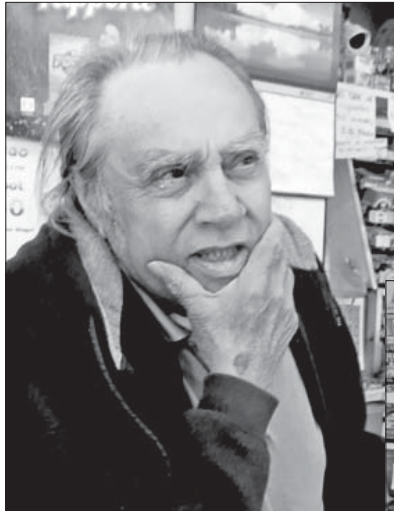

вважають військовим льотчиком і людиною не місцевого походження, але він також знає, що його дід народився в племені 1887 року. Коли ж

ми запитали про дату смерті, Томас довго збирався, але точно так і не сказав, чи це був 1980, чи 1983 рік... Я подумав, що ми встановимо дату за пам'ятником на могилі. А коли запитали про поховання знаменитого діда, то особисто я був шокований тим, що сказав Томас: «Так, дідова могила дуже почесна. Він похований у склепі при самому вході на цвинтар, але ніяких написів і навіть пам'ятника там немає».

За тридцять років родина так і не спромоглася на це? Чи причина якась інша?.. Може, таким чином вони бережуть якусь тайну чи виконують заповіт, або оберегають себе від того, щоб не фіксувати неправду на пам'ятнику?..

Була і така думка: може, це в їхній культурі так прийнято? Та ні, коли ми приїхали на цвинтар, то побачили ряди індіанських могил із надписами й датами, як і годиться.

Онук Дж. Маккомбера Томас

Та це було потім, зараз же ми спілкувалися в магазині. На запитання, чи міг його дід приймати делегацію з «Експо-67», Томас відповів, що за своїм статусом – цілком імовірно. На запитання, чи міг володіти Джон Маккомбер українською мовою, він сказав, що дід потроху знав багато мов, і цілком це могло бути.

Від поліції ми довідалися, що музей також належить родині Маккомберів. І також знали, що старий музей згорів ще 1980 року. Мій супроводжувач пам'ятав старий музей, зокрема те, що в ньому була експозиція, присвячена Джону Маккомберу. Я був украй здивований, коли почув від Томаса, що на сьогодні музей закритий і взагалі там ніякої експозиції немає. На питання, куди ж вона поділася, індіанець, посміхаючись, сказав: її роздали. Про те, що музей раніше постраждав від пожежі, не було мовлено і слова. Але перед тим, як зайти до магазину, ми вже пройшлися подвір'ям музею. Зрозуміли, що він закритий давно. Перед будівлею, що нагадувала сучасний ангар на півциліндра, височіла індіанська дерев'яна скульптура із пташиним дзьобом. Ліворуч від входу була дивна споруда – чи то престол, чи то олтар, далі

в бур'яні проглядався майже український паркан. На це звернув мою увагу Симон...

Коли ми вже попрощалися, я пішов на хитрощі: показав фото вождя в національному вбранні. Навіть правнучка жваво впізнала в ньому свого прадіда. Звідкіль могли знати нащадки вождя, що ця фотографія пройшла комп'ютерну експертизу-звірку з відомою фотографією молодого Івана Даценка і незалежна, незаангажована машина дала відповідь, що на фотографіях одна і та ж особа, тільки в різні роки. Цей факт озвучив І. Кваша на передачі «Ищу тебя», а також посол СРСР у Канаді Смірнов у своєму листі до Ольги Рубан. Що це – неймовірний збіг? Чи шило з мішка стирчить?..

Потім ми поїхали на цвинтар. За аркою праворуч від входу стояв справді один-єдиний на все кладовище склеп на замку. Біля самого входу перед склепом були поховані два Маккомбери – Франк (1966–1990) і Йозеф (1911–

Правнучка вождя

1980). Ми зробили знімки та відеозапис, як я розсипав український чорнозем біля індіанської могили вождя. Симон заспівав «Вічну пам'ять», після чого ми пройшлися невеликим кладовищем.

Маю сказати, що Симон, який напередодні досить критично ставився до цієї легенди, після відвідин

резервації почав висловлювати свої сумніви щодо повної прозорості в цій історії.

Якось дивно і незрозуміло поведив себе Томас Маккомбер. Він чітко називав дату народження діда, але так і не назвав дату його смерті. За 30 років він не спромігся поставити дідові пам'ятник. Свої здогадки з цього приводу я вже озвучував. Далі, дивний збіг у часі смерті вождя і пожежі в музеї. Крім того, що ми можемо певного сказати про свого діда, окрім того, щоб повторити чийось інформацію? Далі, родина признала на всесвітньо відомій фотографії свого предка, а комп'ютер упізнає в ній молодого Івана Івановича Даценка. Загадок не зменшилось, а тільки збільшилось. Із цвинтаря я вийшов із переконанням, що хтось ретельно стирає пам'ять. Як писав колись Семьонов до Ольги Рубан (небоги Івана Даценка): «Ви ніколи не досягнете ментальність цього народу; працюючи

в Канаді від посольства СРСР, я довгі роки вивчав це плем'я. Вони дуже горді і закриті, ні за яких обставин вони не визнають, що вождем у них міг бути іноходець. Крім того, для індіанців вождь щось на кшталт божества, а розголошення про нього колись карався навіть смертю. Інформацію про себе не смів розголошувати навіть сам вождь». Семьонов ще раніше попереджав, що ми нічого в Канаді не розвідаємо. Може, саме в цьому і криється розгадка. Можливо також, що московські спецслужби якось утрутилися; тим більше, що інтереси створити з цієї історії таку таємницю в обох сторін могли збігтися, адже Іван Даценко, захищаючи своїх українських родичів за океаном, міг заповідати своїм нащадкам оберігати свою страшну таємницю.

Є ще одна версія. Індіанці надзвичайно дорожать своїм статусом, адже, як я вже говорив, із його втратою вони позбавляються значних пільг, а саме звільнення від оподаткування, вільного перетину кордонів та багато іншого. А визнавши своє українське коріння, нащадки Даценка, природно, мають свій індіанський статус утратити.

Коли дивитись на цю історію під таким кутом, то можна зрозуміти, чому навіть на його могилі немає ніяких написів.

Єдине, що залишалось, це якимось чином робити генетичну експертизу. З цими, не досить втішними думками я і покинув КАННАВАКЕ, попередньо купивши для своїх дівчаток чудові індіанські прикраси ручної роботи за шаленими цінами, але це того вартувало.

Університетський музей «Червона стежка» на Шербрук, 859

Коли ми поверталися з резервації, Симон пригадав, що колись в Університетському музеї «Червона стежка», що на вулиці Шербрук, 859, він в індіанській експозиції стикався з матеріалами про Джона Маккомбера. Тому в мене виникло велике бажання потрапити до цього музею. «А ви знаєте, – сказав мені Симон, – нам треба заїхати до китайського ресторану. Там чекає Тарас Гукало, якому я вас маю передати».

Тарас Гукало – український емігрант із першого покоління. Колишній тележурналіст і телеведучий, який уже розміняв 9-й десяток. Із

ним також про мене ще раніше поговорив Григорій Гладій.

...У китайському ресторані було 12 осіб «українського антикваріату»: справляли поминки якогось емігранта. Коли я підійшов і привітався, то Гукало, з яким ми бачилися вперше, відрекомендував мене як агента КДБ, а потім – як бойфренда, котрого так давно шукала одна з пань, яка була за столом. Та сприйняла жарт серйозно і почала йому сердито заперечувати, що живе 10 років сама і їй ніхто не потрібний. Так сміхом закінчилася тризна українських канадійців. А ми вдвох із Тарасом почували до помешкання Сергія Савченка.

Наступного дня (15.06.14) до мого помешкання пришколився Гукало, добре, жив поряд, і ми метрополітенем поїхали до університетського музею.

По 12 доларів за вхід ми не платили. Прислужилося моє посвідчення кореспондента «Української Доли», яке в мене взяв Тарас Гукало і щось страшне розповідав дівчатам на вході. Зрештою нас ще напоїли кавою і навіть дали мені із собою в пакетах каву і чай.

На першому поверсі був представлений музей індіанців, але серед різноманітних чудових екземплярів – жодної інформації про Джона Маккомбера. Знехтувавши заборонами, ми зробили багато фотографій, а потім піднялися на другий поверх, де виставлялися дві експозиції – історія освоєння Канади та історія музики. Фотографувати і тут нам ніхто не заборонив. Я не знаю, що там про мене такого наговорив Гукало. На виході ми запитали дівчат, куди подівся Маккомбер? У відповідь нам дали візитівку куратора, який мав прояснити це питання, але дзвонити треба було другого дня після 11 години. Свою місію в музеї ми вичерпали.

Далі пішки попленталися на якийсь міжнародний пивний фестиваль. Коли ми прийшли, Гукало знову взяв моє посвідчення, з кимось про щось поговорив, і в результаті я отримав браслет «PRESS» і торбу з кухлем та флешкою-відкривачкою пивних пляшок з інформацією про фестиваль. За браслетом-посвідченням я мав право на безплатну дегустацію 300 сортів пива і на різноманітну закуску. Як я побачив пізніше, всі нормальні люди, що не представляли пресу, за все витягали долари.

Іван Даценко – вождь ірокезів

Представляли свою продукцію справді держави всього світу. Пригадую Австрію, Німеччину, Нідерланди, Англію, Шотландію, США, Мексику, Бразилію і навіть Гаїті. До речі, гаїтянки зі мною захотіли фотографуватись і пропонували до пива свою закуску, але Гукало мене попередив, що це небезпечно для здоров'я і не смачно, оскільки страви їхні дуже гострі. Погулявши по фестивалю годин із 5, аж до самого закриття, набравшись вражень та напившись пива та добре закусивши, ми пішли нічним Монреалем. Тарас уже добряче спотикався, бо явно мене перепив. Він жартував: «А що ти будеш робити, як у мене трапиться інфаркта?» Так по-канадійськи, він назвав інфаркт. Я йому відповів, що це сьогодні йому не загрожує, а тільки на похмілля. Тому я за нього спокійний, головне, щоб він не впав. На базу ми прибули близька 24 години.

16.06.2014

Протягом дня приводив до порядку записи і фотоматеріали і смикав Симона з Тарасом по телефону, щоб вони, у свою чергу, дзвонили куратору й синові Маккомбера.

Подзвонив Гладій і повідомив телефон журналістки Ліни Курилів, яка одного разу отримала листа з України із проханням розвідати щось у цій історії, але так нічого й не знайшла. Ми сконтактували. Попросила надіслати мою публікацію. Я відправив їй електронною поштою свою статтю з «Української Долі». Обіцяла прокоментувати.

Самостійно оглядав монреальські околиці неподалік від помешкання й тинявся магазинами.

17.06.2014

Заходив Тарас Гукало. Він додзвонився до куратора музею, але та нічого певного не сказала, лише порадила звернутися до двох інших музеїв. Він привіз на папірці свої записи, куди треба звернутися. Сам же мав іти до лікаря на обстеження, а без Гукала я – як без рук.

Час мого перебування в Монреалі добігає кінця. Завтра маю повернутися до Торонто.

Гукало запропонував послуги свого колеги з монреальського українського телебачення, котрий їхав власним автомобілем у справах до Торонто. Вранці наступного дня він мав за мною заїхати.

18.06.2014

Уранці 18.06.2014 року до мене приїхав автомобілем Юрій Стадніченко – український

емігрант останньої хвилі, 1959 року народження. Я дізнався, що закінчив він факультет журналістики Київського університету. Працював на центральному телебаченні в Києві в програмі «Сатиричний об'єктив». Зараз працює на телебаченні в Канаді на каналі «Відео інтернешнл».

Але перед виїздом ми мали заїхати до помешкання нашого старого бобіля Тараса Гукала, якому дуже хотілося показати свої роботи. Крім того, що займався тележурналістикою, він створив кілька сотень великих плакатів, на яких містко й дуже концентровано популяризував українську й канадську історію. Ідея цих плакатів також належить Гукалу. Чому він на поліг на цій зустрічі? У вересні 2014 року Тарас організував у Монреалі свою виставку плакатів про Голодомор і Майдан, тож запропонував мені взяти в ній участь, але матеріали треба представити так, як у нього, – на плакатах.

Проживає Гукало самотньо у великому власному помешканні. Він мені говорив, що якби був одруженим, то ніколи не встиг би зробити в житті того, що зробив. А не одружувався, бо надто цінував свободу...

На першому поверсі журналіст має величезну бібліотеку, а на другому – кілька кімнат, у яких усі стіни завішані його плакатами. Плакати всюди. На підлозі, на столах, на кріслах, у рулонах. Фрагменти нарізаних плакатів просто звалені в кутках кімнат. Такого мальовничого безладдя мені ще бачити не доводилось. Своєю поведінкою Гукало нагадав мені кума Бориса Юровського. Бо він, як єврей, не давав уставити жодного слова, і я зрозумів, що «потрапив у капкан» до вечора. Видно, що журналісту дуже бракувало спілкування. Потім, дорогою в Торонто, Юрій говорив мені, що коли бачить Тараса Гукала на якійсь із тусовок, то втікає, щоб не перетнутись, адже виборсатися від нього дуже і дуже непросто.

...До Монреаля поїздка була вночі під проливнем дощем. Тому враження від подорожі не було ніякого, адже нічого тоді за вікном не побачив.

Назад у Торонто ми з Юрієм їхали протягом 6 годин удень. І я мав можливість насолоджуватися не тільки чудовими розповідями тележурналіста про Канаду, а й споглядати прекрасні краєвиди. До речі, вони місцями дуже нагадували Україну. Мабуть, це також не остання причина того, що тут прижилося так багато українців.

Про дорогу і правила руху

У Канаді не стоять на дорогах машини. Це заборонено. Парадокс, навіть біля власного будинку ти можеш отримати штраф 40 доларів, за-

лишивши автомобіль на узбіччі, а не запаркувавши його під будинок. За ремінь безпеки – штраф 110–120 доларів. За червоне світло – 150. Усі водії, котрі мають права будь-якої іншої країни світу, можуть кермувати автомобілем за цими правами певний час, але потім обов'язково мусять перескласти теорію з канадських правил. Знаки дещо відрізняються від європейських, хоч і зрозумілі. За вживання алкоголю карають, але тут є послаблення в різних штатах. Наприклад, у Квебеку раніше дозволялося випити 3 пляшки пива за кермом протягом доби. Тепер тільки 2. В Онтаріо і Торонто взагалі заборона повна. Дуже жорстко карається перевищення швидкості. Сума штрафу диференціюється відповідно до швидкості. Наприклад, починається зі 100 доларів, а вже при перевищенні за 150 км на год. штраф сягає 10000 канадських доларів. До речі, якщо ти не в змозі заплатити штраф, можеш попросити, і тобі його зменшать, але платити однак будеш. Можна отримати кредит на виплату (оплату частинами) або відпрацювати. Наприклад, на суспільних роботах – намазувати бутерброди для малозабезпечених. Ще про п'янку за кермом. Якщо ти влип, тебе позбавляють на рік прав, реєструють у спілці анонімних

алкоголиків, а це внески 200 доларів щомісячно плюс така халепа прирівнюється до судимості, і ти не маєш можливості виїхати нікуди, навіть до США. Просто не дадуть візи, а зняти судимість дуже непросто.

Між іншим, у Канаді існує така, на перший погляд, дивна безкоштовна послуга: якщо ти випив за кермом, можеш викликати волонтерів, які відвезуть тебе з автомобілем за призначенням. Приїздить на виклик авто із двома водіями. Один сідає за кермо того, що викликав, а другий супроводжує. Звичайно, п'яниця може допла-

Тарас Гукало зі своїм плакатним проектом

тити якісь гроші, як чайові, але повторюю, що цього можна й не робити.

Про відповідальність за перевищення допустимої швидкості попереджають на білбордах, яких на автострадах чимало.

До речі, просто так поліціант ніколи нікого не зупинить. Тільки після Різдва іноді проводять операції «червоний ніс». Тоді можуть зупинити і при бесіді просто принохуватись.

Великі привілеї на дорогах Канади мають шкільні автобуси. Усі вони, незалежно від розмірів і моделей, пофарбовані в однаковий жовто-червоний колір, а над лобовому склі великими буквами в кожного є надпис **SCHOOLBUS**. Порушення стороннім водієм правил, пов'язаних із перевезенням школярів, карається дуже суворо.

19.06.2014

В Інституті святого Володимира в Торонто зацікавились історією Івана Даценка й запропонували дослідити її через генеалогічний відділ цього закладу.

Подарував для інституту книгу про Стешенка і статтю в «Українській Долі» про Івана Даценка.

На згадку від Інституту святого Володимира мені подарували книгу відомого українського перекладача-поліглота Миколи Лукаша «Шпигачки».

Володимир Оліярник поселив мене в приватному будинку своїх знайомих, які на літо виїхали на північ Канади до своєї дачі.

20.06.2014

Володимир зробив мені екскурсію містом, і ми заїхали в його клубний супермаркет, де я мав можливість скупитися для власних потреб. Потім самостійно блукав по Торонто, а ввечері приводив до ладу свої фото- і відеоматеріали та робив записи.

21.06.2014

Я мав вільний день. Самостійно виходив у місто та приводив записи до ладу. Придбав для моїх українців кілька пляшок легендарного канадського віскі CrownRoyal.

Із керівником канадської «Свободи» Богданом Музичкою

22.06.2014

Уранці ми поїхали до головної української церкви в околицях Торонто – Собору Успення

Пресвятої Богородиці в Мессиссага. Були із сімейством Оліярника на недільному богослужінні. Володимир познайомив мене з настоятелем храму отцем доктором Романом. Він також емігрант з України 1980-х років. Сам із Тернопіль-

Із настоятелем Собору Успення Пресвятої Богородиці отцем доктором Романом

щини. До того, як виїхати до Канади, воював в Афганістані. Кілька років тому отець Роман був удостоєний найвищої нагороди Канади ордену королеви Анни. Виявляється, священик був одним із тих, хто підписував документи на моє запрошення до Канади. Я подарував йому свого Стешенка з дарчим надписом, і ми з ним сфотографувалися перед Царськими воротами. Отець Роман запропонував мені зустрітися 24.06.2014 року, як він сказав: «За кавою і до кави».

О 15 годині ми з Володимиром на його авто поїхали до Ніагарського водоспаду. Це близько 80 кілометрів від Торонто. Дорогою я фотографував та фільмував.

Враження від Ніагари настільки мене приголомшило, що я навіть забув укинути в річку українські п'ятаки, що їх привіз із собою. Це знаменно.

Зробив кілька фільмів і багато фотографій.

На подарунок моїм дівчаткам у верхів'ї річки перед водоспадом зі дна підібрав маленькі камінчики на згадку про Ніагару та побродив босими ногами в цій бурхливій річці. День удався на славу.

23.06.2014

Ми поїхали з Володимиром Сувеніри, червона ікра, кленовий сироп... Та кож замовили плакат Шевченка з фотографій на Майдані для старечого будинку імені І. Я. Франка.

Зателефонував Юрко Стадніченко, щоб я узяв до України один «броник». Так, виявляється, називають бронезилет. Я погодився, хоч він і важить 11 кг. Юрко пожартував, що хай буде й важко, зате ти врятуєш комусь життя в Україні. Дай Боже! У Києві його треба передати Бенюкові чи його брату.

Вечором пішов до озера Онтаріо. Це зовсім поряд із моєю базою. Зробив багато знімків. З озера мене прогнав дощ. Добре намок, але дощ був теплий.

24.06.2014

Спочатку поїхали шукати акумулятор для камери Ілленка і тарілку для Лариси. Перше знайшли, а з тарілкою проблеми.

О 12 годині в українському магазині-пекарні була зустріч із Богданом Музичкою. Він керує організацією «Свобода» в Канаді. Живе в еміграції 18 років. Володіє кількома бензоколонками. Створив телеканал, який транслює всі українські телепрограми в Канаді. Крім того, його канал дозволяє переглядати передачі, які були за часом коли завгодно раніше або отримувати новини сьогочасні. Богдан – активний

учасник київського Майдану. Навіть утратив там свого зуба. Через свою активну проукраїнську позицію мав неприємності з канадською

Ніагарський водоспад, вид із Канади на США

службою безпеки, бо вони його підозрювали в організації чартерного рейсу канадських бойовиків в Україну.

Музичка передав через мене бронезилет в Україну. Це сучасний керамічний бронезилет, який від традиційного металічного відрізняється тим, що при потраплянні кулі не деформується, і боєць відчуває тільки поштовх, тоді як металічний від кулі прогинається всередину і людина може перебувати в больовому шоку до

години. Бронжилет витримує постріл зі снайперської гвинтівки та карабіна СКС. Єдиним його недоліком є те, що другого пострілу в те ж саме місце він не витримує, але ж другий сна-

Із польсько-канадським україністом, письменником Марком Робертом Стехом

ряд в одну воронку не лягає. Коштує таке спорядження 2500 доларів. Купив його Богдан аж у Шотландії. Звідти його переслали до Канади, а я повезу в Україну. Це буде вантаж поза нормою, бо важить 11 кілограмів, але гроші на перевезення дали.

Український етнографічний музей у старечому будинку імені Івана Франка

Після зустрічі з Богданом нам пощастило з тарілкою для Лариси.

У кафе о 17 годині за місцевим часом відбулася зустріч із професором Торонтського університету, телеведучим програми «Контакт» Марком Робертом Стехом, який щотижня веде передачі на українському каналі в Торонто. Була довга і змістовна бесіда і, як не дивно, виявилось, що ми маємо спільних знайомих у великій Україні.

25.06.2014

На 12 годину отець доктор Роман Панків запросив нас із Оліярником на ланч до ресторану. Був смачний обід із бельгійської кухні, пиво і змістовна розмова.

О 14-й була презентація в будинку імені Івана Франка. Мав годинну лекцію. Отримав гонорар 100 доларів.

Коли я з кафедри говорив про Юрка Кодака, одна бабця дуже пожвавилася. Після лекції я підійшов до неї. Жіночка назвала себе княгинею Ольгою Домарацькою з Галичини з дому Лопухович у дівоцтві. Вона воювала в УПА. Її чоловікові Іванові Домарацькому щойно виповнилося 100 років. Виявляється, вони дружили з Юрієм Кодаком. Княгиня добре знає його роботи. Цікавилася, чому я саме про нього писав. Розповів трохи історії про це.

Потім зі мною захотів поспілкуватись актор Михайло Лялька. Розповідав, як колись був провідним актором багатьох європейських та американських театрів. Пригадав, що по-

О 17 годині була довга телефонна розмова з відділом генеалогічних досліджень інституту Святого Володимира (Андрієм Макухом). Він обіцяв підтримку в пошуках слідів Івана Даценка. Проблему знає. Вважає її доволі складною. Не виключає втручання в цю ситуацію російських спецслужб.

Обмінялись адресами і домовилися бути на зв'язку.

26.06.2014

День від'їзду в Україну. «Долізую», як казав доктор Микола Степаненко, свій щоденник. Наостанку прийшла така думка: як добре не приймає мене Канада, та мої корені настільки глибоко в українській землі, що – я певен у тому – тут вони не прижилися б.

Приїхав Володимир Оліярник, ми зважили мою торбу, і виявилось, що її можна до норми ще довантажити двома пляшками

легендарного канадського віскі. Ми це й зробили в найближчому супермаркеті.

Я ухвалив сміливе рішення летіти з Канади в бронжилеті, який везу на батьківщину. 100 доларів, що дали на його перевезення, залишаю Оліярникові. Володимир недовго зі мною спе-

Виступ із презентацією в старечому будинку імені Івана Франка

зував для пам'ятника святому Володимирові, який стоїть біля інституту, котрий носить його ім'я. Я вже раніше бачив і фотографував цей пам'ятник.

Коли я читав лекцію, хтось зі слухачів запитав про моє ставлення до Порошенка. На це я щиро відповів, що за нього не голосував, бо я йому не вірю, адже в Порошенка є бізнесові інтереси в Росії, і це приведе до того, що вони з Путіним будуть домовляться. І взагалі розчарував публіку, сказавши, що після В'ячеслава Чорновола достойного лідера, на жаль, в Україні не було. Після мого виступу до мене підійшов якийсь чоловік і став дорікати, мовляв, для чого так говорити про Порошенка, адже ми тут в Канаді всі в нього віримо. Я запевнив, що поважаю його думку, бо кожен має право її мати, а просто озвучив свою власну. Крім того, ми, українці, постійно комусь віримо – то Кравчуку, то Ющенку, а тепер Порошенкові... Насамкінець сказав ображеному візаві, що буду дуже щасливий, коли правда буде за ним, а не за мною.

У будинку І. Франка є чудовий етнографічний український музей. Саме слова «чудовий музей» я вжив, залишаючи запис у книзі відвідувачів.

Усесвітньо відомий актор Михайло Лялька (ліворуч)

речався, правда, сказав про незручності цього проекту, але зауважив, що буде про що згадати, розповісти й написати. Уже пишу. Для таможні покладу поближче в кишеню посвідчення ко-

респондента «Української Доли», хай і далі виручає.

Маю 3 години вільного часу. Вирішив знову відвідати Онтаріо, але попередньо завітав до магазину і взяв дві банки пива. Вирішив на

На вулицях Торонто

березі Онтаріо порушити канадійський закон про вживання алкоголю в недозволених місцях. Із собою, на жаль, не взяв фотокамеру. Бачив багато дикої птиці. Майже дві години сидів на камені і вдивлявся в горизонт. Коли почав звірятися по сонцю, то виявилось, що мої очі дивляться на схід, а це ж Україна!

Переді мною, зовсім поряд із берегом, пропливало багато парами диких качок. Згодом, бачу, пливе самотня качка й дивиться на мене. Я покликав її: «Вутя, вутя...», і вона вийшла до мене на камінь. Подивилася недовго. Побачивши, що з мене нічого взяти, знову спустилася до води.

Може, і в нас ситуація зміниться на краще: колись в Україні будуть такі довірливі птахи, як у Канаді...

В аеропорту Торонто ставлю крапку, але, як виявилось, зарано.

Епопея з бронезилетом

Я вирішив не здавати його, як багаж. Бо 12 бронезилетів, які відправила канадська «Свобода» в Україну, зависли на митниці нашої славної батьківщини. Тому я вирішую взяти його на собі. В аеропорту Торонто одягаю на плечі 11 кілограмів вантажу і пхаюсь на тамож-

ню. Ясна річ, моєю незвичайною одежиною були зацікавлені не тільки робітники митниці, а навіть пасажери нашого боїнга. Пояснення було одне – я всім перевіряльникам тикав посвідку кореспондента «Української Доли» і говорив лише одне: «Масмедіа. Пресс. Україна». Спрацювало бездоганно на обох митницях у Торонто і в Амстердамі, хоч я і був увесь «у милі». Не раз згадав Богдана Музичка, що буде нелегко, але «хай тебе гріє думка – ти комусь рятуєш життя». Уже в Україні я довідався, що таких ентузіастів, як я, уже охрестили у світі «мурахами».

При пересадці в Амстердамі мав щастя потрапити вже до літака українських авіаліній. Заходив другим пасажиром. Стюардеси всі були одягнені в жовто-блакитні форми, тому я й привітав першу, яка мені зустрілась у літаку, традиційно: «Слава Україні!» У відповідь – ні пари з уст. Я подумав, що, може, щось переплутав і потрапив до «Королівської авіалінії», а оскільки говорю лише українською, то знову запитую: «Що, незрозуміло?» Запала пауза. Стоїть собі таке перелякане дівча перед пітним терористом у бронезилеті і, заїкаючись, лепече мені, що їм забороняють відповідати на таке привітання. Насилу видавила із себе: «Добрий день».

В Україні митницю я також проходив у дивному одязі, але на мене не звернули уваги, можливо, тому, що було досить прохолодно і я не обливався потом.

На київському залізничному вокзалі передав цей цінний вантаж двом студентам і легко зітхнув.

Загальне

Канадці говорять, що їхню країну створили дві нації – це українці, які завезли сюди в торбинках озиму пшеницю, і вона дала на іншому континенті небувалий урожай, та китайці, які проклали залізницю зі сходу на захід, щоб продавати цю пшеницю по всьому світі. Поки що українці в Канаді є ключовою нацією. Їх 1 400 000 на 35 000 000 населення. На другому місці китайці, й вони поступово скорочують розрив із лідером.

Але сто років тому, коли українці тільки почали освоювати Канаду, розпочалася Перша світова війна, і тоді бретанці, котрі були панів-

ною нацією, створили для українських чоловіків концентраційні табори, де використовували їх на примусових роботах. Тому фактично всі сім'ї українських переселенців залишилися без годувальників. Лише недавно канадська влада офіційно вибачилася перед українською нацією за цю наругу. Сьогодні ж українців у Канаді дуже поважають за порядність і працьовитість.

Канадці – народ дуже привітний та ввічливий, хоч і відчувається деяке розшарування та неповна приязнь між різними хвилями української еміграції.

До речі, серед українців, які проживають в Англії, поширений такий жарт: тіло української еміграції у світі розподілене так: голова знаходиться в Німеччині (справді, там націоналістичні українські організації, провідні видавництва та радіо, а також відомі українські письменники-емігранти); руки – в Канаді (ми вже говорили про націю, яка «створила» Канаду); ноги забігли далеко – аж до Австралії; а самі англійські українці себе називають обрубком без голови, рук і ніг... Розповів мені цю примовку Володимир Оліярник, який до переїзду в Канаду довго жив і працював в Англії...

Весна до Канади приходить пізніше, ніж в Україну. Коли я прилетів у Торонто – 11.06.2014 року, то побачив, як доцвітають бузок і півонія. А місцеві українці говорять, що в них узагалі, як такої, весни немає, а зима різко переходить у літо. До речі, офіційно в Канаді літо починається із 21 червня. Так і дітей учать у школі про пори року... Кажуть, що дуже красива тут осінь, адже в Канаді росте багато видів клену, а вони восени розфарбовуються в неймовірні кольори. До речі, мені тут зустрічалися майже чорні клени. Є й таке листя. Як бачимо, недаремно символом країни є кленовий листок.

Найбільша місцева ріка носить ім'я святого Лаврентія. За шириною вона нагадує Дніпро, але дуже глибока. За сто кілометрів на схід від Монреаля глибина її сягає 80–100 метрів, і туди вже з Атлантики заходять кити. Риби багато й різноманітна, є навіть осетрові і лосось. Рибо-

ловля дозволяється тільки за ліцензіями. Деякі види риб ловити заборонено.

Ще може дивувати сьогодні українське око в Канаді широке використання всюди прокату з алюмінію: це опори під ліхтарі, перила мостів і переходів, відбійники автострад тощо. І нікому чомусь не приходить у голову їх демонтувати вночі та здавати на металобрухт.

Знову про спиртне. Торгівля ним є монополією держави. Тому ціни скрізь однакові. Ма-

Примірка бронежилета перед поверненням в Україну

газинів із алкоголем небагато. Відкриваються о 10-й ранку і працюють до 22-ї вечора.

Барів також небагато. Розпивати спиртні напої в не відведених для цього місцях суворо заборонено.

До речі, в Канаді продають львівське пиво № 1716 у пляшках. Багато канадських українців, особливо зі старшого покоління, таких, як Тарас Гукало, вважають його дуже смачним. Мабуть, точно тому, що для нас вітчизни дим солодкий і приємний.

Червень, 2014 р.